

Den som vill förstå ryssarnas mångsekelgamla motstånd mot västinspireerade reformer kommer inte runt *Prosten Avvakums Levnadsbeskrivning* (1672-75). Stefan Lindgren ger en introduktion.

En oefterrättlig dissida

Avvakum var den andlige ledaren för de gammaltroendes (*staroversty*) rörelse, som motståndarna kallade splittrare (*raskolniki*). Kampen mot patriarken Nikon och hans kyrkoreform spetsades på flera till synes obetydliga frågor: Skulle de troende korsa sig med tre fingrar, som patriarken Nikon beordrat inför fastlagen 1653, eller som dittills med fem fingrar (tre fingrar som symboliserar treenigheten viks bakåt)? Skulle man säga halleluja två gånger eller tre gånger, som det föreskrevs i Nikons nya gudstjänstböcker? Böckerna sades återställa den grekiska traditionen, men möttes med misstro. Eftersom Grekland var ockuperat av turkarna var de tryckta i Venedig, vilket togs som bevis för att kättare varit inblandade.

När prosten Avvakum utbrast "Det är ute med vårt gamla Ryssland!" var det alltså en ärkekonserverat pops klagan. Men inte bara.

Hans uppror förebådade slutet på kyrkans makt och inbrottet av en ny tid.

Avvakums martyrskap förhindrade sannolikt uppkomsten av en ny mäktig påvestat. Patriarken Nikon som tillträtt 1652 hade omåttliga ambitioner och hans kyrkoreform präglades av högmod. Inte bara gamla ryska ritualer skulle återställas. Införandet av förment mer ortodoxa grekiska ritualer fick det folkligare vita prästerskapet att slå bakut.

Nikon slog dövörat till protesterna, och Avvakum och hans liktänkande förvisades. Nikons och det "grekiska partiets" yttersta mål var att förvandla Ryssland till en teokrati, där patriarken skulle vara minst jämbördig med tsaren i inflytande. Nikon hade som ende ryske patriark vågat utropa sig till *velikij gosudar* (stor härskare/regent).

Fast tsar Aleksej (1645-76) tvingats ta Nikons parti mot Avvakum, fanns det opposition ända in i hovet. Tsaritsan själv stödde Avvakum, liksom den berömda

bojarhustrun Morozova, som sågs ha hållit öppet hus för dårar och oppositionella.

Dåren sågs länge som "välsignad" i Ryssland, varför också katedralen på Röda torget är idag kallas Vasilij Blazjennyjs ("den välsignades") katedral, efter dåren Vasilij, som i halvnalet tillstånd bodde i katedralen medan den byggdes.

Morozova arresterades 1671 som sympatisör till Avvakum och avled fyra år senare tillsammans med sin syster i en fångelsehåla.

historia

Prosten Avvakums Levnadsbeskrivning av honom själv nedtecknad
Öv: Kjell Johansson
Bokförlaget Murbräcken, 1997

En religiös martyrologi

På ett plan är Avvakums berättelse en traditionell religiös martyrologi. Djupare sett var den revolutionerande. Avvakum hade fräckheten att skriva i jagform, vilket på den tiden var uppseendeväckande, närmast blasfemi. Han skrev den första ryska litterära självbiografin, lät en vul-

Hur fyra människor kan ställa till det för sig ser vi på Dramaten. Catherine Gierow häpnar över röheten i moderna relationer.

Begäret som hårdvaluta

En läkare, en strippa, en fotograf och en journalist inleder förhållanden, vänsterprasslar, blir svartsjuka, bråkar och byter partner: Nya par formas medan uppgörelserna pågår (*den stora tvätten*, som fransmän säger). Alla angriper alla, ställer råa, raka frågor, för att försöka fatta hur de andra innerst inne tänker och vill. Det hålls rykande korsförhör genom hela pjäsen.

Det mediastyrda samhället hyllar begäret som enda hårdvaluta samtidigt som det lär oss att begäret

svänger som aktiebörsen: Det gäller att veta bäst och att sälja i tid.

De fyra är ordinära heterosexuella, förvärsarbetande konsumenter: De struntar i sibirisk schamatism, stämplrar inte och syns inte i närheten av Gay Pride. I brist på *the real thing* brukar män härja på strippklubbar, heta linjer och porrchattar. Det är OK att börja med ord och bild för att sedan närma sig en verklig människa... och mera om ömsesidigt tycke uppstår. Men visst får man räkna med missöden på vägen mellan det virtuella och det verkliga: Det är så frestande att lura sig själv och andra när man fingrar på tangentbordet. Krångligare blir det i verkligheten.

Musik med dissonanser

Engelsmannen Patrick Marbers *Lonely Hearts Club Band* liknar en modern kammarensemble med musik fylld av dissonanser. Så kan det ju bli när man inte förlit sig på solokarriären och envisas med att spela med andra. Men han dirigerar med järnhand. Under pjäsens aggressiva gång blir vi aldrig vilseledda, inte ens när vi märker hur det irrationella fortsätter att spöka i vårt logiska, högteknologiska samhälle. Pjäsens gestalter är tydliga och välbelysta och intrigen utvecklar sig utan krusiduller. Och som man kan vänta sig.

Rotikon. Patrick Marber låter människorna mötas tand mot tand. Strippan Alice puffar de övriga mot "den stora tvätten".

Varje karaktär står för sina missöden, sin relationssyn och sitt sätt att profilera sig på kroppsmarknaden. Lilla kloka Alice – Melinda Kinnaman – är den katalysator som får de andra – mogna – att tända och därigenom avslöja sig. Dr Larry – Dan Ekberg – är störande, brutal, och obarmhärtigt ful i mun i alla lägen. Journalisten Dan – Jakob Eklund – gestaltar *the good guy next door*: Duktig på att smälura sig själv och andra, men han gör det på ett oförargligt sätt, även när han bjuder ut sig som kvinna på heta maillinjer. Kanske tycker vi synd om honom när han går bet på damer och provoceras av storkåften Larry. Nog kan vi tycka att han och fotografen

Anna – Gunnel Fred – kunde hitta något *modus vivendi*, vänsterprassel till trots: Journalistens ord och fotografens bilder borde ju vara skräddarsydda för varandra...

Anna – erfaren och en smula vemodig – fortsätter för sin del att resonera kring "knullproblematiken". Vi lär oss en del om medkänslor och barmhärtighetsknullets psykologi medan intellektuelle Dan fastnar vid pjäsens huvudfråga "Varför är sex så viktigt?" Den förblir förstås obesvarad – blott biologer och experter får svara på sådant numera. Och de får inte vara med i Marbers kammerspel.

Publiken distraheras av språket så in i bänken att den kanske inte omedelbart märker att något saknas

Närmanden av Patrick Marber
Översättning: Einar Heckscher
Regi: Stefan Larsson
Scenbild/Ljus: Jens Sethzman
Kostym: Nina Sandström
Musik: Gustave Lund
I rollerna: Melinda Kinnaman, Jakob Eklund, Dan Ekberg, Gunnel Fred

i pjäsen. Tjejrerna ger sig in i den sexuella retoriken de med, men utan att lägga fram sina egna fantasier och sitt innersta. Där är pjäsens svaghet: Damerna tycks ha förstått allt om männen men visar aldrig hur de själva fungerar. Därigenom sätter männen tonen, medan kvinnorna anpassar sig, trasslar till det eller vägrar ställa upp. Deras önskemål kan vi bara gissa oss till.

Ar den kvinnliga intima sfären alltför komplex för teaterns tunga mekanik? Eller är det så att kvinnor inte har egna normer, egna krav att sätta upp som ersättning till mäns? Så är vi där igen: manligt och kvinnligt, Venus och Mars, och aldrig mötas de två.

Nej, inte gräver Dramaten sin egen grav med pjäser som *Närmanden*. Det är en sedelärande föreställning som gör unga människor till lärlingar och visar dem – med behörig distans – vilka normer och regler som gäller i vårt demokratiska kontaktsamhälle. Och lärling måste man ha varit för att inte förvandlas till okunnig, narcissistisk konsument.

CATHERINE GIEROW

Varför är sex så viktigt?
Jakob Eklund har inget svar.